

meget, der kan berige og ansøre. Den endelige sandhed finder han ikke – men den bør han heller ikke søge efter i videnskabssfæren.

Hans Henrik Bruun
Udenrigsministeriet

Jens Peter Christensen, *Forfatningsretten og det levende liv*, København: Jurist- og Økonomforbundets Forlag, 1990, 270 s.

Bogen er en juridisk licentiatafhandling fra Aarhus Universitet. Forfatteren har undervist i forfatningsret både her og i København. Han er også cand.scient.pol. Det er kun et år siden Jørgen Albæk Jensen, også en cand.scient.pol., blev århusiansk lic.jur. på en afhandling om *Parlamentarismens statsretlige betydning*, så det tør siges at der er grøde i denne forskning, og det er ikke mindst fra et politologisk synspunkt glædeligt.

Som licentiatafhandling havde Jens Peter Christensens bog som undertitel: »En studie i forfatningsretlig argumentation og retskildeanvendelse«, og det løfte holder den. Den forfatningsretlige kongerække bliver gennemdrøftet omhyggeligt, både den »ældre« (Holck, Matzen, Berlin), Ernst Andersen og den »yngre« (Ross, Poul Andersen, Max Sørensen) og i det sidste kapitel de nutidige (Germer i Århus, Zahle i København).

Den grundige gennemgang af de ældre og yngre statsretsteoretikere kan ikke undgå at interessere mig særligt. Jeg har læst dem alle for tre-fire årtier siden og var endda langt senere så letsindig at love en drøftelse af dem under en politologisk synsvinkel til et festskrift til Max Sørensen, der døde før jeg endnu var kommet alvorligt i gang. Nu er det hul dækket, og med en juridisk ekspertise jeg måtte have afstået fra. Mon jeg qua politolog kunde have afholdt mig fra at trække visse linjer skarpere op, når problemstillingen netop er forfatningsretten og »det levende liv«? Slående er det i hvert fald at Holck, der skrev umiddelbart efter 1866-grundlovens tilblivelse, havde forfatningsretlige opfattelser der, hvis de var forblevet normgivende, vilde have udelukket anvendelsen af foreløbige finanslove, mens, med historikeren Povl Engelstofts ord, »en ung konservativ Jura i Panser og Plade« (Henning Matzen) retfærdiggjorde en sådan juridisk, straks efter at det Forenede Venstre havde rejst kravet om folketingsparlamentarisme. Et skoleeksempel, unægteligt, på at påvirkningen mellem forfatningsret og »levende liv« kan gå begge veje og gøre det på samme tid. Kan vi, med nogen ret, betragte Ernst Andersen og Ross som liggende, om end med modsat politisk fortegn, i fortsættelse af Matzen, Poul Andersen og Max Sørensen snarere som videreførere af en mere tilbageholdende linje fra Holck? På sidstnævnte linje synes også forfatteren at placere sig ved sin stærke advarsel mod at forfatningsretten kommer til »at gøre hjælpetjeneste i døgnets politiske kamp«.

I en anmeldelse i et politologisk tidsskrift bliver kapitel 6 af særlig interesse, for det hedder »Statskundskabens relevans for statsforfatningsretten«, og motivet går

meget, der kan berige og ansøre. Den endelige sandhed finder han ikke – men den bør han heller ikke søge efter i videnskabssfæren.

Hans Henrik Bruun
Udenrigsministeriet

Jens Peter Christensen, *Forfatningsretten og det levende liv*, København: Jurist- og Økonomforbundets Forlag, 1990, 270 s.

Bogen er en juridisk licentiatafhandling fra Aarhus Universitet. Forfatteren har undervist i forfatningsret både her og i København. Han er også cand.scient.pol. Det er kun et år siden Jørgen Albæk Jensen, også en cand.scient.pol., blev århusiansk lic.jur. på en afhandling om *Parlamentarismens statsretlige betydning*, så det tør siges at der er grøde i denne forskning, og det er ikke mindst fra et politologisk synspunkt glædeligt.

Som licentiatafhandling havde Jens Peter Christensens bog som undertitel: »En studie i forfatningsretlig argumentation og retskildeanvendelse«, og det løfte holder den. Den forfatningsretlige kongerække bliver gennemdrøftet omhyggeligt, både den »ældre« (Holck, Matzen, Berlin), Ernst Andersen og den »yngre« (Ross, Poul Andersen, Max Sørensen) og i det sidste kapitel de nutidige (Germer i Århus, Zahle i København).

Den grundige gennemgang af de ældre og yngre statsretsteoretikere kan ikke undgå at interessere mig særligt. Jeg har læst dem alle for tre-fire årtier siden og var endda langt senere så letsindig at love en drøftelse af dem under en politologisk synsvinkel til et festskrift til Max Sørensen, der døde før jeg endnu var kommet alvorligt i gang. Nu er det hul dækket, og med en juridisk ekspertise jeg måtte have afstået fra. Mon jeg qua politolog kunde have afholdt mig fra at trække visse linjer skarpere op, når problemstillingen netop er forfatningsretten og »det levende liv«? Slående er det i hvert fald at Holck, der skrev umiddelbart efter 1866-grundlovens tilblivelse, havde forfatningsretlige opfattelser der, hvis de var forblevet normgivende, vilde have udelukket anvendelsen af foreløbige finanslove, mens, med historikeren Povl Engelstofts ord, »en ung konservativ Jura i Panser og Plade« (Henning Matzen) retfærdiggjorde en sådan juridisk, straks efter at det Forenede Venstre havde rejst kravet om folketingsparlamentarisme. Et skoleeksempel, unægteligt, på at påvirkningen mellem forfatningsret og »levende liv« kan gå begge veje og gøre det på samme tid. Kan vi, med nogen ret, betragte Ernst Andersen og Ross som liggende, om end med modsat politisk fortegn, i fortsættelse af Matzen, Poul Andersen og Max Sørensen snarere som videreførere af en mere tilbageholdende linje fra Holck? På sidstnævnte linje synes også forfatteren at placere sig ved sin stærke advarsel mod at forfatningsretten kommer til »at gøre hjælpetjeneste i døgnets politiske kamp«.

I en anmeldelse i et politologisk tidsskrift bliver kapitel 6 af særlig interesse, for det hedder »Statskundskabens relevans for statsforfatningsretten«, og motivet går

hele afhandlingen igennem, ikke mindst fordi en sådan relevans blev stærkt betonet, mere teoretisk end i praksis, af Alf Ross, som fra først til sidst, forekommer det mig, er afhandlingens i grunden dybt respekterede prügelnabe. Spørgsmålet om statskundskabens relevans belyses især ved hjælp af Poul Meyers to lærebøger og min ene samt Erik Damgaards disputats. Jens Peter Christensens konklusion er at Ross' påstand om statskundskabens væsentlige betydning for statsforfatningsretten ikke er rigtig. Forholdet mellem de to videnskaber beskrives som asymmetrisk, således at forstå at den retlige ramme altid vil være politologisk relevant, mens resultater af politologiske undersøgelser »kun i helt særlige tilfælde« vil være »af direkte retlig relevans«.

Denne konklusion kan jeg godt tiltræde, om end i lidt modificeret skikkelse. Dens første led er ubestrideligt og mig bekendt ubestridt af politologer. Andet led er også ubestrideligt i den forstand at politologien beskæftiger sig med mange forhold, derunder også noget så beslægtet som parlamentariske normer, uden at ytre sig om sådannes *retlige* gyldighed. Asymmetri kan imidlertid være mere eller mindre udtalt. Hvis, som det hedder (s. 173), der ingen grund er til at forvente at en politologisk undersøgelse »vil belyse de forfatningsmæssige forhold på en måde, der for statsforfatningsretten er af *direkte* [min kursivering] retlig relevans«, skal dette da forstås således at den meget vel kan være af *indirekte* retlig relevans, og er *indirekte* relevans en form for *relevans*? I så fald er asymmetrien noget mindre udtalt.

Dette er ikke ment som ordkløveri. Jens Peter Christensen illustrerer sin opfattelse ved at bruge min afhandling om finanslovsforkastelse i dansk parlamentarisme (*Historie*, 1985, s. 56-118). Den er, siger han, »et eksempel på, at politologiske forskningsresultater principielt kan have direkte relevans for forfatningsretten og illustrerer samtidig, hvorfor de sjældent vil have det«; det vil de nemlig kun forsåvidt deres »formulerede problemstilling også indeholder et retligt relevant spørgsmål«. Det gjorde min afhandling ikke (hvad ikke bebrejdes mig), og derfor kan den ikke have direkte retlig relevans. Følgelig kritiserer forfatteren mig for at jeg i en anmeldelse (*Politica*, 1989, s. 484-86) af Jørgen Albæk Jensens *Parlamentarismens statsretlige betydning* har bebrejdet denne forfatter at han taler om finanslovsafstemninger som »tillidsafstemninger«, skønt min afhandling udtrykkeligt og uomstødeligt påviser at i hvert fald i tiden ca. 1920-1983 var et ja ved den endelige afstemning om finanslovsforslaget eksplicit *ikke* udtryk for nogensomhelst tillid til regeringen. I et privat brev til mig 29.1.1990 har Albæk Jensen tilkendegivet at han, da han skrev, ikke var bekendt med min afhandling men, som angivet i en note, meget vel med den tradition at der i de fire »gamle« partiers ja ikke lå nogen tillidserklæring, hvorfor jeg burde have forstået at han, når han drøftede om afstemninger om finansloven »altid vil være tillidsafstemninger«, alene tænkte på situationer som i 1929 og 1983 (og potentielt i 1967) da den endelige afstemning om finanslovsforslaget blev brugt som mistillidstilkendegivelse. Jeg må heroverfor fastholde at det er forkert, *også* statsretligt, at tale om finanslovsafstemninger som tillidsafstemninger. Det var de ikke. Det statsretligt korrekte er at tale om at de desuagtet under givne omstændigheder kunde gøres til og blive opfattet som mistillidstilkendegivelser.

Dette er, mig bekendt, eneste gang i mit forfatterskab jeg har indladt mig på at udtale mig om hvad der er statsretligt korrekt. Jeg er derved gået ud fra at det må være også i statsrettens interesse at udtrykke sig så umisforståeligt som muligt, og må formode at deri er også Jens Peter Christensen enig. Eksemplet er interessant ved at vise at hans lige nævnte opfattelse af at politologiske forskningsresultater kun vil have direkte relevans for forfatningsretten hvis deres formulerede problemstilling også indeholder et retligt relevant spørgsmål, ikke altid holder stik. Min afhandling rejste ikke et retligt relevant spørgsmål, og dog var et af dens resultater statsretligt relevant. Jeg tillod mig i anmeldelsen at konkludere, lidt provokerende: »Statsretsteoretikere bør, for *statsrettens* skyld, skaffe sig det bedst mulige kendskab til foreliggende politologisk og historisk litteratur, før de skriver«. Det ironiserer Jens Peter Christensen lidt over flere steder i sin bog, med den begrundelse at en sådan konstatering er så generel at den »er uden større interesse for en fornuftig drøftelse af forholdet mellem forfatningsretlig og politologisk analyse«, om end han indrømmer at sådanne undersøgelser kan være af betydelig interesse for den forfatningsretlige teoris naturlige forpligtelse til at holde sig orienteret om udviklingen i det faktiske forfatningsliv. Tja, hvad er vi så uenige om, for hvordan kan forfatningsretsteoretikeren vide om politologisk og historisk litteratur er statsretligt relevant, indirekte eller, som i nævnte lille eksempel, også direkte, uden at have læst den?

Iøvrigt er Jens Peter Christensen, modsat Albæk Jensen (og Max Sørensen), af den opfattelse at finanslovsforkastelse ikke forfatningsretligt kan sidestilles med et mistillidsvotum. Han argumenterer (s. 194), skønt principielt kritisk indstillet overfor den slags argumentation, ligesom Albæk Jensen på et politologisk grundlag, og jeg føler mig ikke overbevist om at argumentationen er politologisk korrekt. Men usikkerheden må vi leve med.

Den slags tvivl er på ingen måde afgørende for min vurdering af bogen. Den giver en energisk gennemtænkning af problemer som også er vigtige for politologer, og mange steder forekommer det mig at den sætter tanker i gang som vi vil have godt af at gøre os. En juridisk vurdering vil jeg naturligvis ikke indlade mig på. Men selv en lægmand kan vel have en fornemmelse af at der røres ved noget vigtigt, for eksempel når der gøres ganske radikalt op med retssædvanebegrebet, hvis anvendelse, endda hos Ross, ofte har undret mig.

En lille indsigelse til sidst. Det påstås (s. 160-61) at Poul Meyer, på én og samme tid, hævder at sondringen mellem retlige og ikke-retlige normer ikke er relevant for statskundskaben, og at den er det, hvorfor sidstnævnte påstand synes at være løbet ham uforvarende i pennen. For mig at se er det Jens Peter Christensen der ikke har forstået at Poul Meyer har to forskellige ting i tankerne, begge selvfølgeliger, nemlig dels at statskundskaben er lige interesseret i normer uanset om de er retlige eller ej, og dels at retsnormer har en særlig status som statskundskaben naturligvis må tage i betragtning. Jeg kan ikke se, hvor modsigelsen er i dette.

Erik Rasmussen
Institut for Statskundskab